

6. Bunin A. V., Kruglova M.G. Arkhitektura gorodskikh ansamblej: Renessans. M.: Izdatel'stvo Vsesoyuznoj akademii arkhitektury, 1935.
7. Bunin A. V., Kruglova M.G. Arkhitekturnaya kompozitsiya gorodov. M.: Izdatel'stvo Akademii arkhitektury SSSR, 1940.
8. Bylinkin N. P., Kalmykova V. N., Ryabushin A. V., Sergeeva G. V. Istoriya sovetskoy arkhitektury (1917 – 1954). M.: S., 1985. 255 s.
9. Dagdanova I. B. Problema arkhitekturnogo ansamblya na primere gorodov sovremennoj Germanii. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/problema-arhitekturnogo-ansamblya-na-primere-gorodov-sovremennoj-germanii>
10. Ikonnikov A. V. Arkhitekturny ansambl. URL: http://books.totalarch.com/architectural_ensemble_ikonnikov
11. Il'in L.A. Ansambl v arkhitekture goroda. Arkhitektura SSSR. 1935. №5. S. 41-50.
12. Lavrov V. A. Arkhitekturno-planirovochny ansambl (voprosy arkhitekturno-prostranstvennoj organizatsii ansamblya). URL: <http://tehne.com/event/arhivsyachina/v-lavrov-arhitekturno-planirovochnyy-ansambl-1936>
13. Ladygina I. V., Bizhko Ye. V. Global'ni mista v konteksti megalopolizatsiyi yak nevidymna skladova suchasnogo etapu procesu urbanizatsiyi. Naukovy visnyk budivnyctva. Xarkiv: XNUBA, XOTV ABU, 2019. tom 1. №2 (96). s. 81 – 88.
14. Nashokina, M.V. Ansambl Moskvy serediny XIX veka. Arkhitekturny ansambl Moskvy XV - nachala KhKh vekov: principy khudozhestvennogo edinstva / pod redaktsiej T.F. Savarenkoj. M.: Strojizdat, 1997. S. 302- 337.
15. Rusanov G.E. Arkhitekturny ansambl v strukture istoricheski slozhivshegosya goroda. avtoref. dis. kand arhit. Sankt-Peterburg, 2000. 53 s.
16. Solov'ev N. K., Turchin V. S., Firsanov V. M. Sovremennaya arkhitektura Franczii. M.: S, 1981. 302 s.
17. Starostenko Yu.D. Predstavleniya ob ansamble v sovetskoy arkhitekture. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/predstavlenie-ob-ansamble-v-sovetskoy-arhitekture-1930-h-gg-teoriya-i-praktika-na-primere-moskvy-i-leningrada>
18. Cherkasova E. Arkhitekturnaya kul'tura regiona. Khar'kov: Izd-vo «Fort», 2008. 124 s.
19. Shkodovskij Yu.M., Lavrent'ev I.N., Lejbfrejd A.Yu., Polyakova Yu.Yu. Khar'kov vchera, segodnya, zavtra. Khar'kov: Folio, 2002. 207 s.
20. E'nciklopedicheskij slovar'. Tom 1a: Altaj - Aragvaj / izdateli: F. A. Brokgauz, I. A. Efron. SPb.: Tipo-Lito-grafiya I. A. Efrona, 1893. S. 821-822.

Ladygina I. V., Bizhko E. V., Dubina N. G. FEATURES OF FORMATION OF MULTIFUNCTIONAL HIGH-RISE COMPLEXES AS ARCHITECTURAL ENSEMBLES IN THE STRUCTURE OF MODERN LARGEST CITIES. In the post-industrial period of rapid changes in the largest cities, architectural ensembles cease to exist as static elements of the urban environment, into the structure of which new, often high-rise, objects are actively being introduced, complementing it and developing, and many researchers begin to consider the architectural ensembles themselves as complex complexes possessing system properties. In such conditions, the importance of high-rise buildings is constantly growing, the formation on its basis of multifunctional complexes, town-planning units, development sub-centers - dominants and a new silhouette of the urban system, leads to increased requirements for architectural, artistic and aesthetic solutions and the creation of architectural ensembles on the basis of multifunctional high-rise complexes, which, for its part, is confirmed by the tendency of the emergence and development of the main types of "skyscrapers".

Key words: architectural ensemble, multifunctional high-rise complex, urban structure, modern stage of urbanization, systemic understanding of the city and its individual elements.

doi.org/10.29295/2311-7257-2018-101-3-16-22

УДК 72.01

Качемцева Л.В., Хороян Н.П.

Харківський національний університет будівництва та архітектури
(вул. Сумська, 40, Харків, 61002, Україна; e-mail: kachemtsevalubov@gmail.com, nkhor62@gmail.com;
orcid.org/0000-0003-3564-0537, orcid.org/0000-0002-0889-8826)

ІСТОРІЯ СТВОРЕННЯ ТА СУЧАСНИЙ СТАН БУДИНКУ РОБІТНИКІВ ОСВІТИ В ХАРКОВІ

Стаття присвячена вивченню етапів формування об'ємно-просторової структури та стилістики, історії створення будівлі та аналізу її сучасного стану з метою визначення архітектурної, культурної та історичної цінності споруди. Комплексним літературно-архівним та польовим дослідженням підтверджено, що вказана будівля, яка розташована у центральному історичному ареалі м. Харкова, складається з декількох різночасових частин, де основу складає житий будинок (міський особняк) видатного суспільного діяча кінця XIX –

початку XX ст. П. П. Флота. Будівля зазнала значних змін й перебудов протягом свого існування, зовні та в інтер'єрах було втрачено характерні риси післяреволюційного часу. У нинішньому стані будинок не має у достатній мірі підстав, які б дозволяли включити його до реєстру пам'яток архітектури. Але деякі ознаки стилю 1920-х рр. відітіли на його головному фасаді, й саме цей фасад демонструє сьогодні риси, які були характерні для пошукової «конструктивно-української» стилістики архітектури Харкова столичного періоду. Важливо для розуміння значущості споруди, що своїм існуванням будинок нагадує про розквіт клубного руху у першій третині XX ст., за обсягом якого Харків в той час випереджав більшість європейських культурних центрів. За результатами проведеного аналізу архівних матеріалів і фіксації сучасного стану будівлі харківського Будинку вчителя зроблено висновок про необхідність наполягати на культурно-історичній цінності даного об'єкту для Харкова; обґрунтовано доцільність та нагальність надання даній будівлі статусу пам'ятки історії та культури місцевого значення.

Ключові слова: Будинок робітників освіти, Будинок вчителя, історично-культурне середовище, центральний історичний ареал м. Харкова, клубний рух, «українізаційне спрямування» в архітектурі 1920-х рр., «конструктивно-українська» стилістика.

Вступ. Доля та сучасний стан Будинку робітників освіти в Харкові по вул. Скрипника, 14 є досить типовими для цілої низки об'єктів, що знаходяться в історичних ареалах міського центру та, не маючи достатніх підстав для оголошення їх пам'ятками архітектури, становлять, цінну складову міського історично-культурного та предметно-просторового середовища. Після ґрунтовної післявоєнної перебудови більшості знакових клубних будівель Харкова 20-х рр. (клуби Будівельників, Харчосмаку, Робітників зв'язку, Будинок Червоної армії тощо) та втрати ними своїх образних ознак, а разом із цим культурної цінності, цінність і рідкісність об'єктів цього плану з бігом часу тільки зростатимуть, тож дослідження та запобігання їх подальшому спотворенню та руйнуванню як ніколи на часі.

Мета статті — виявлення основних етапів формування об'ємно-просторової структури Будинку освіти в Харкові, його стилістичних особливостей та аналіз сучасного стану будівлі.

Матеріали і методи дослідження. Основними джерелами для аналізу історичних фактів є роботи Д. І. Багалія [1], Н.Т. Дьяченко [2], О.Ю. Лейбфрейда. [3], Ю.Ю. Полякової [3]. Для даної статті значущими є публікації останніх років: Буряка О.П. [4, 5], К.В. Діденко [4], О.О. Дерябіної-Конопльової [4, 8, 9], О.Г. Єрещенко [6], І.І. Крейзер [5, 7], В.П. Мироненко [8, 9], В. Проценко [10].

Дослідження спирається на архівні матеріали [11, 12] довідкову літературу, публікації в періодиці різних років, щодо створення та функціонування будинку просвіти в Харкові. Розглядалися фотоматеріали щодо історії забудови ділянки міста, де розташувався будинок вчителя [13]. Також проводились польові дослідження та фотофіксація сучасного стану колишнього будинку просвіти.

Результати дослідження. Будинок робітників освіти 1925 року було розміщено в колишньому будинку Флотів. Ділянка домоволодіння родини Флотів, в її межах станом на поч. XX ст., утворилася, орієнтовно, у другій половині 1870-х рр. У переліку домоволодінь 1880 р. адресою ділянки П. П. Флота вказано: «вул. Німецька, 31». На початку 1880-х рр. за ділянкою закріплюється адреса – Сердюківській пров. №2 [14]. Зведення жилого будинку (імовірно реконструкція первісного будинку Щербініних, перших власників цієї ділянки) належить до 1880-х – 1890-х рр. [15], а остаточне формування забудови припадає на кінець XIX ст. [16] На час остаточного формування ділянки родини Флотів (поч. XX ст.) [17, 18]– адреса ділянки – Сердюківський провулок №2 / вул. Чернишевська №12.

В кінці XIX ст. у будинку постійно мешкала родина Флотів. Власник ділянки – Петро Петрович Флота – був членом облікового комітету харківської контори Державного банку, гласним харківської міської думи (1887-1896 рр.), головою харківської повітової земської управи та членом Комітету зі спорудження храму в Борках, на місці порятунку царської сім'ї. «Як суспільний діяч, він залишив глибокий слід в історії земства, здійснивши багато його починань, особливо у галузі народної освіти» [19].

На початку XX ст. будинок надавався в оренду під житло. У першому десятиріччі XX ст. у будівлі мешкав М.О. Ліхонин – видатний представник торговельно-промислових

кіл Харкова, член правління «Товариства для виробництва вогнестійкої цегли, гончарних теракотових та інших виробів барона Е. Е. Бергенгейма», директор харківського відділення С.-Петербурзького міжнародного комерційного банку, власник ділянок у м. Харкові, крупний забудовник. Ім'я М. О. Ліхонина на певний час відбилося в Харківській топоніміці, – сучасна набережна Мічуріна на початку минулого століття мала назву Ліхонинської.

На початку ХХ ст. до міського будинку Флотів у Сердюківському провулку було перевезено частину художньої колекції Флотів-Щербініних [20, с.52]. Одне з полотен, портрет О.А. Щербініна (1842 р.), нині входить до колекції Харківського художнього музею [21]. Доля решти творів невідома.

Під час 1-ї Світової війни, у 1914 р., у будинку Флота було розміщено лазарет для поранених солдат на 45 місць – лазарет №1 «дамського» комітету під керівництвом О.М. Катеринич – дружини харківського губернатора [22, с.54].

Після відкриття 1925 р. Будинку робітників освіти [23] у 1926-1927 рр. будівлю було реконструйовано шляхом надбудови та низки прибудов.

Будівля Будинку вчителя має широтну орієнтацію, складну форму плану; головний (північний) фасад витягнуто вздовж вул. Скрипника. Будівля цегляна, триповерхова, з підвалом. Головний вхід до будівлі влаштовано з боку вул. Скрипника, на лівому фланзі головного фасаду. Оригінальна стилістика житлового будинку родини Флотів, станом на другу пол. ХІХ ст., в цілому залишилася на дворових фасадах. Зокрема, зберегли профільовані наличники та замкові камені віконних отворів першого поверху на боковому фасаді, що залишилися від особняку Флотів.

Головний фасад у сер. 1920-х рр. було перебудовано в авангардній стилістиці. За свідченням О. Ю. Лейбфрейда, реконструкцію житлового будинку Флотів під розміщення Будинку робітників освіти було виконано за проектом архітектора Красникова, переробленого проф. К. М. Жуковим [3, с.239]. Жуков намагався застосувати прийоми з української національної архітектури, відмова від яких при остаточній реалізації (можливо, переробці) проекту головного фасаду, уособлює перемогу нових тенденцій в архітектурі того часу. З боку вул. Чернишевської до торцевого фасаду в сер. 1920-х рр. було добудовано вхідну групу кінозалу, яка складалася з приміщення вхідного тамбуру та кабіни касира, які мали спільний фасад, оформлений у модернізованій «конструктивно-українській» стилістиці, а також з критих сходів, фактично – конкурсу незвичайного ламаного профілю, який проводив глядачів на другий поверх, до фойє глядацької зали.

Адреса «Будинку вчителя» на час його організації – будинок №2 у Сердюківському провулку.

При Будинку вчителя було відкрито бібліотеку. Станом на 01.X.1930 р., бібліотека спілки РОБОС (робітників освіти) налічувала 27998 книжок та 2420 читачів [24, с.40]. За показником обсягу фондів бібліотека займала 11-е місце серед 86 бібліотек Харкова. У Будинку вчителя містились кіноустановка та зал на 500 глядачів [24, с.45]. При клубі освітян працювали драмгурток, хорова капела, музична школа [25]. У 1927 році у стінах клубу проводились масові матчі по шахам між командами профспілок в рамках чемпіонату Харкова [26].

Клуб був місцем проведення масових заходів агітаційного та розважального характеру Спілки працівників освіти, яка «на відміну від більшості галузевих профспілок, відзначалась своїм українізаційним спрямуванням» [10], що знайшло відображення у первісній стилістиці архітектурного оформлення Будинку вчителя. Спроба використання авторами проекту реконструкції окремих деталей та фрагментів, «близьких до народного зодчества України» [3, с. 240], а саме стилістика фасаду вхідної групи з боку вул. Чернишевської та трапецієподібні щипці торцевих фасадів «піддалися жорсткій критиці з боку конструктивістів» [3, с. 240].

Відомо, що в кінці 1920-х рр., окрім надбудови будинку та спорудження вхідної групи з боку вул. Чернишевської, в інтер'єрах Будинку було виконано також оздоблювальні роботи у т. зв. «радянсько-українському стилі». В усіх фризях було застосовано різні варіації трикутників і квадратів. На стелі великої зали малюнок фриза складався з тоненьких розфарбованих серпів і молотів, оточених червоними зірочками і колосками [27].

Внаслідок творчих дискусій та поступаючись панівним тенденціям архітектурного дискурсу другої половини 1920-х років, будівля «Будинку вчителя» отримала загальне фронтальне рішення, близьке до «конструктивістської» стилістики, яка у сучасному архітектурознавстві іноді класифікується як різновид стилю Ар Деко [7]. Особливою стильовою чистотою позначений масштабний напис «БУДИНОК ПРАЦІВНИКІВ ОСВІТИ», що розтягнувся під виносною плитою карнизу на всю протяжність головного фасаду будівлі. Перший поверх було відділено від надбудованої частини міжповерховою тягою, яку зараз втрачено.

За даними О. Ю. Лейбфрейда [3, с. 240], будівля Будинку вчителя постраждала внаслідок бойових дій під час визволення Харкова, а в післявоєнний час її було реконструйовано. Ці відомості не кореспондуються з даними про те, що у 1944 р. у Будинку вчителя було тимчасово розміщено харківський ляльковий театр. Роботу самого Будинку вчителя було відновлено після короткострокових ремонтних робіт, виконаних працівниками клубу, ще у вересні 1943 р.: власне тоді почали свою роботу бібліотека та читальний зал, з 15 вересня 1943 р. почала працювати музична школа, яку було організовано при клубі [25]. Після війни елементи внутрішнього оздоблення 1920-х рр. було втрачено. Оздоблення решти приміщень з того часу неодноразово змінювалося, і тепер у більшості з них інтер'єри виконано з використанням сучасних оздоблювальних матеріалів.

У середині ХХ ст. адреса об'єкту – пров. Сердюківській №14 [28, с.248].

У другій половині ХХ ст. в будівлі містилися центр аматорського кіно, Харківський обласний комітет захисту миру та інші організації. У 1982 р. при Будинку вчителя було створено клуб есперанто, функціонував «Клуб друзів англійської мови».

Автентичний напис «Будинок робітників освіти», який виконано характерним рубаним «конструктивістським» шрифтом, залишився у верхній частині головного фасаду, що виходить на вулицю Скрипника; але при перебудові даху нагорі фасаду з'явилася широка смуга над виносною плитою карниза; на бічних (західному та східному) фасадах при цьому торцеві щипці втратили колишню трапецієвидну форму. У 1990-і рр. було повністю знесено вхідну групу кінозалу, втрачено світовий ліхтар над парадною сходовою кліткою з боку двору. Об'єм глядацького залу колись було виділено на фасаді темнішим кольором, що вказує на те, що фасад виконував не тільки роль «конструктивістської ширми».

Також у 1990-і рр., разом з демонтажем вхідної групи та критих сходів до кінозалу, від ділянки об'єкту було відділено частину території з боку вул. Чернишевської. На місці клубного саду, у якому з післявоєнних років функціонував популярний літній кіномайданчик, розмістився ресторан «Подвір'я» (зараз ресторан турецької кухні «Hanedan»).

За останні роки головний фасад будівлі зазнав чергових змін: було закладено віконні отвори підвалу; втрачено первісні вхідні двері; закладено один з віконних отворів другого поверху; змінено форму та габарити вікон першого поверху на правому фланзі фасаду. На головному фасаді праворуч від входу встановлено меморіальну дошку про формування 1941 р. у приміщенні Будинку вчителя окремого дорожньо-будівельного батальйону 214.

З 2017 р. у приміщенні колишнього Будинку вчителя почала роботу комунальна установа «Харківська обласна Мала академія наук Харківської обласної ради». У 2018-2019 рр. новими користувачами виконувались роботи з оздоблення головного фасаду будівлі, зокрема її цоколь до рівня другого поверху було облицьовано фасадною системою з оздобним шаром з полірованого сірого граніту. Було також замінено козирок над дверима головного входу.

Висновки. Дослідженням підтверджено, що будівля колишнього Будинку вчителя, яка розташована у центральному історичному ареалі м. Харкова за адресою вул. Скрипника 14, складається з декількох різночасових частин. Основу цієї споруди складає жилий будинок (особняк) П. П. Флота кінця XIX ст. На сьогодні абсолютну більшість первісних планувальних та стильових ознак тогочасної будівлі втрачено внаслідок численних перебудов і кардинальної зміни цільової функції будинку, що настала в сер. 1920-х рр.

З 1925 р. у будинку розмістився Будинок робітників освіти; пізніше – «Будинок вчителя». Набуття клубної функції викликало над- і добудову об'єкту, що відбулися у 1927-1929 рр. При цьому було суттєво змінено його об'ємно-планувальну структуру та стильову характеристику, у якій відбилися боротьба і взаємодія головних течій в архітектурному житті Харкова столичної доби – впливу загальноєвропейської ідеології конструктивізму та нового етапу у пошуках модерного українського стилю.

Згодом будівля зазнала значних змін й перебудов, в інтер'єрах також було втрачено характерний декор 1920-х рр. У сучасному стані будинок не має у достатній мірі якостей, які б дозволяли включити його до реєстру архітектурних пам'яток: деякі ознаки стилю 1920-х рр. вціліли тільки на головному фасаді, що виходить на вул. Скрипника. Проте, саме фасад Будинку вчителя зберігає сьогодні, серед небагатьох об'єктів, риси, які були характерні для культурного життя та міського середовища Харкова столичного періоду (1919-1934 рр.). Зокрема, будинок є одним з останніх нагадувань про тогочасний розквіт клубного руху, за обсягом якого столиця України випереджала більшість культурних центрів Європи.

Результати проведеного аналізу архівних матеріалів і сучасного стану будівлі колишнього Харківського будинку вчителя дозволяють наполягати на непересічній культурно-історичній цінності даного об'єкту для нашого міста. Висновки аналізу кажуть про доцільність та нагальність розгляду питання щодо надання даній будівлі статусу пам'ятки історії та культури місцевого значення.

На нашу думку, закріплення цього юридичного статусу мало б супроводжуватися визначенням конкретного предмету охорони пам'ятки, до якого слід було б включити головний фасад будівлі вздовж вул. Скрипника у його теперішньому стані, з доданням детального переліку матеріальних елементів фасаду, які підлягають збереженню (форма і розташування віконних і дверних отворів; форма та огороження балкону: напис, що вінчає горішню частину фасаду, разом з розташованою над ним плитою карнизу, тощо).

Подяки. Окрема подяка за співпрацю та допомогу О.П. Буряку та Є. Соловйову.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Багалеї Д. И., Миллер Д. П. История города Харькова за 250 лет его существования (с 1655-го по 1905-й год): Историческая монография в двух томах. Харьков: Изд. Харьков. гор. обществ. управл., 1905. Т. I, II. 568 с., 973 с.
2. Дьяченко Н.Т. Улицы и площади Харькова. Очерки. Изд. 4-е испр. и доп. Харьков: «Прапор», 1977. 272 с.
3. Лейбфрейд А. Ю., Полякова Ю. Ю. Харьков. От крепости до столицы: Заметки о старом городе. Харьков: Фолио, 1998. 335 с.
4. Bouryak A., Didenko C., Deryabina-Konopleva O. Clubs for People in Kharkov, Ukraine. Architecture de la Culture Relais du Pouvoir Européen / Acte du colloque. Paris: Edition Docomomo International, 2009. P. 54-58.
5. Буряк А.П., Крейзер И.И. Между конструктивизмом и Ар Деко / Метод и стиль в архитектуре Харькова 20-х – 30-х гг. Киев: А.С.С. 2000. № 3. С. 100-103.
6. Єрещенко О. Г. Стильові напрями вирішення інтер'єрів клубних будівель в Україні радянського періоду. Проблеми теорії і історії архітектури України. 2011. Вип. 11. С. 268- 275.
7. Крейзер И.И. Эволюция пластического языка Ар Деко в отечественной архитектуре конца 20-х – 50-х годов XX ст.: монография. Винница: Европейская научная платформа, 2019. 178 с.
8. Мироненко В.П., Дерябіна О.А. Збереження та реабілітація архітектурної спадщини конструктивізму на прикладі м. Харкова (до постановки питання). Науковий вісник будівництва. Харків: ХДТУБА, 2006. Вип. 39. С. 113–116.
9. Мироненко В.П., Коноплева О. К истории клубного движения в городе Харькове.

- Науковий вісник будівництва. Харків: ХДТУБА, 2004. Вип. 28.
10. Проценко В. Роль профспілки у ліквідації неписьменності та українізаційних процесах (1920-ті рр.). Етнічна історія народів Європи, 2016. Вип.60. С.77-85.
 11. Архівні матеріали Управління містобудування та архітектури Харківської облдержадміністрації.
 12. Тихомирова Т.В. О поисках и находках в области архитектуры и градостроительства г. Харькова по материалам Харьковского областного архива (с февраля 1990г по ноябрь 1991г). URL: <https://ngeorgij.livejournal.com/40915.html>
 13. Картотека фотоматеріалів до історії забудови Харкова /упорядник – О.Ю. Лейбфрейд. музей ХНУМГ ім. О.М.Бекетова;
 14. Список домовладельцев Харькова. Харьков, 1887.
 15. Список домовладельцев города Харькова с показанием стоимости их недвижимых имуществ, принятой на 1892 год для платежа государственного налога и земских сборов. Харьков: Тип. Гордона, 1892.
 16. Список домовладельцев г. Харькова. Харьков: Тип. Губернского правления, 1895.
 17. Список домовладельцев г. Харькова. Харьков: Тип. и Лит. Петрова, 1901.
 18. Список домовладельцев г. Харькова. Харьков: Тип. Печатное Дело, 1909.
 19. Флота П.П. «Утро» от 01.05.1911.
 20. Лукомский Г.К. Старинные усадьбы Харьковской губернии. – Харьков: Райдер, 2001.
 21. Харківський художній музей. URL: <http://art-museum.kh.ua/ru/news/eksponat-misyatsya9.18.html>;
 22. Харьковский календарь на 1917 г. – Харьков: Тип. Губ. Правления, 1917.
 23. Открытие Дома просвещения в Харькове. Харьковский пролетарий, 1925, 4 июня.
 24. Список установ Наросвіти та Охорони здоров'я м. Харкова та приміської смуги / Харківський Міськплан. Культурно-соціальний сектор. Харків: Б.в., 1931.
 25. Петрова Н. Клуб вчителів. Соціалістична Харківщина, 1943. 12 вересня. С. 4.
 26. Хроніка. Культура і побут. 1927, 12 лютого. №6.
 27. Коваленко Є. Клуби в середині. Харків: «Нова генерація», 1929. №5. С. 70-71.
 28. Харьков, справочная книга. Харьков: Харьковское областное издательство, 1957.
 2. D'yachenko N.T. Ulitsy i ploshchadi Khar'kova. Ocherki. Izd. 4-ye ispr. i dop. Khar'kov: «Prapor», 1977. 272 s.
 3. Leybfreyd A. Yu., Polyakova Yu. Yu. Khar'kov. Ot kreposti do stolitsy: Zametki o starom gorode. Khar'kov: Folio, 1998. 335 s.
 4. Bouryak A., Didenko C., Deryabina-Konopleva O. Clubs for People in Kharkov, Ukraine. Architecture de la Culture Relais du Pouvoir Européen / Acte du colloque. Paris: Edition Docomomo International, 2009. P. 54-58.
 5. Buryak A.P., Kreyzer I.I. Metod i stil' v zhiloye zdaniye Khar'-kova 20-kh - 30-kh gg. Kiyev: A.S.S. 2000. № 3. S. 100-103.
 6. Ereshchenko O. G. Stil' raboty v klubnykh budnyakh v Ukraїni radyans'kom periode. Problemy teorii i istorii arkhitektury Ukrainy. 2011. Vip. 11. S. 268-275.
 7. Kreyzer I.I. Evolyutsiya plasticheskogo yazyka Ar Deko v otechestvennoy energetike kontsa 20-kh - 50-kh godov KHKH st.: monografiya. Vinitsa: Yevropeyskaya nauchnaya platforma, 2019. 178 s.
 8. Mironenko V.P., Deryabina O.A. Zberezhennya i reabilitatsiya arkhitekturnoi spadshchiny konstruktivizmu na prikladni m. Kharkova (do postanovki pitannya). Naukoviy visnik budivnitstva. Kharkiv: KHDTUBA, 2006. Vip. 39. S. 113-116.
 9. Mironenko V.P., Konopleva O. K istorii klubnogo dvizheniya v gorode Khar'kove. Naukoviy visnik budivnitstva. Kharkiv: KHDTUBA, 2004. Vip. 28.
 10. Protsenko V. Rol' professiy u likvidatsii nepismennosti i ukraїnizatsiynikh protsesakh (1920-ti rr.). Yetnichna istoriya naroda Ėvropi, 2016. Vip. 60. S.77-85.
 11. Arkhivni materialy Upravlinnya mistobuduvannya i arkhitekturi Khar'kovskoy oblдержadministratsii.
 12. Tikhomirova T.V. O poiskakh i nakhodkakh v oblasti arkhitektury i gradostroi-tel'stva g. Khar'kova po materialam Khar'kovskogo oblastnogo arkhiva (s fevralya 1990g po noyabr' 1991g). URL: <https://ngeorgij.livejournal.com/40915.html>
 13. Kartoteka fotomaterialiv do istorii zabudovi Kharkova / uporyadnik - O. Yu. Leybfreyd / muzey KHNUMG im. O.M. Beketova.
 14. Spisok domovladel'tsev Khar'kova. Khar'kov, 1887.
 15. Spisok domovladel'tsev goroda Khar'kova s pokazaniyem ikh nedvizhi-mykh imushchestv, prinyatoy na 1892 god dlya platezha gosudarstvennogo naloga i zemskikh sbo-rov. Khar'kov: Tip. Gordona, 1892.
 16. Spisok domovladel'tsev g.Khar'kova. Khar'kov: Tip. Gubernskogo pravleniya, 1895.
 17. Spisok domovladel'tsev g.Khar'kova. Khar'kov: Tip. i Lit. Petrova, 1901.
 18. Spisok domovladel'tsev g.Khar'kova. Khar'kov: Tip. Pechatnoye Delo, 1909.

REFERENCES:

1. Bagaley D. I., Miller D. P. Istoriya goroda Khar'kova za 250 let yego sushchestvovaniya (s 1655-go po 1905-y god): Istoricheskaya monografiya v dvukh tomakh. Khar'-kov: Izd. Khar'kov. gor. obshchestv. uprav., 1905. T. I, II. 568 s., 973 s.

19. Flota P.P. «Utro» ot 01.05.1911.
20. Lukomskiy G.K. Starinnyye usad'by Khar'kovskoy gubernii. Khar'kov: Ray-der, 2001.
21. Kharkivskiy khudozhnii muzeiyo URL: <http://artmuseum.kh.ua/ru/news/eksponat-mis-yatsya9.18.html>;
22. Khar'kovskiy kalendar' na 1917 g. Kha'kov: Tip. Gub. Pravleniya, 1917 g.
23. Otkrytiye Doma prosveshcheniya v Khar'kove. Khar'kovskiy proletariy, 1925. 4 iyunya.
24. Spisok ustanovil Narosviti ta Okhoroni zdo-rov'ya m. Kharkova ta primis'koï smugi / Kharkivs'kiy Mis'kplan. Kul'turno-sotsial'niy sektor. Kharkiv: B.v., 1931.
25. Petrova N. Klub vchiteliv. Sotsialistichna Kharkivshchina, 1943, 12 veresnya. S.4.
26. Khronika. Kul'tura i pobut. 1927, 12 lyutogo, №6.
27. Kovalenko E. Klyubi v serediní. Kharkiv: «Nova generatsiya», 1929. №5. S. 70-71.
28. Khar'kov, spravochnaya kniga. Khar'kov: Khar'kovskoye oblastnoye izdatel'stvo, 1957.

Kachemtseva L., Khoroian N. HISTORY OF THE CREATION AND CURRENT STATE OF THE HOUSE OF EDUCATION WORKERS IN KHARKOV. Article is devoted to the study of the stages of formation of the volumetric-spatial structure and stylistics, the history of the creation of the building and the analysis of its current state in order to determine the architectural, cultural and historical value of the structure. This building, located in the central historical area of Kharkov, consists of several parts of different times, where the basis is a residential building (city mansion) of an outstanding public figure of the late XIX - early XX century. P.P. Flot. This is confirmed by a comprehensive literary archival and field research. The building has undergone significant changes and restructuring throughout its existence. The characteristic features of the post-revolutionary period were lost outside and in the interiors. In its current state, the house does not have sufficient grounds to include it in the register of architectural monuments. But some signs of the style of the 1920s. survived on its main facade. It is the facade that demonstrates today the features that were characteristic of the search "constructive-Ukrainian" style of architecture of Kharkov in the capital period. It is important to understand the significance of the building that by its existence the house reminds of the flourishing of the club movement in the first third of the twentieth century, in terms of which Kharkov was ahead of most European cultural centers at that time. Based on the results of the analysis of archival materials and the fixation of the current state of the building of the Kharkov Teacher's House, it was concluded that it's necessary to insist on the cultural and historical value of this object for Kharkov; the expediency and relevance of granting this building the status of a historical and cultural monument of local importance has been substantiated.

Key words: the House of educators, the Teacher's house, historical-and-cultural environment, the central historical area of Kharkov, club movement, "trends of Ukrainianization" in the architecture of the 1920s, the "constructive-Ukrainian" style.

doi.org/10.29295/2311-7257-2018-101-3-22-29
УДК 72.03

Божинський Н.І.

*Харківський національний університет будівництва і архітектури
(Сумська, 40, Харків, 61002, Україна; e-mail: kostur@list.ru; orcid.org/0000-0001-8515-4567)*

Божинський Б.І.

*Харківський національний університет міського господарства ім. О.М. Бекетова
(вул. Маршала Бажанова, 17, Харків, 61002, Україна; e-mail: ogynski@gmail.com;
orcid.org/0000-0002-5179-124X)*

ТРАДИЦІЙНЕ СЕЛИЩЕ ТА ПІДХОДИ ДО ЙОГО ВИТВОРУ В СУЧАСНОМУ АРХІТЕКТУРНОМУ ПРОЕКТУВАННІ

Метою цього дослідження є вивчити місцевий досвід традиційних селищ, а також те, як ці цінності можуть бути архітектурним взірцем у сучасному суспільстві в галузі сталого розвитку архітектурного дискурсу сучасного селища. Отже, очікуваний результат – описати й застосувати особливості традиційного сільського будівництва в архітектурній освіті. Метод, що використовується, – дослідження та розроблення моделей розвитку селища на традиційних засадах за умови активної участі селян у процесі проектування. Основні методи збору відомостей - це спостереження, фахове обговорення та візуальний аналіз сучасних селищ.

Аспекти реалізації архітектурного задуму містять у собі аналіз вибору будівельного майданчика для селища і його складників та екологічний аналіз, а також традиційні технології будівництва (використання традиційних будівельних матеріалів та систем будівництва «народної» архітектури). Екологічний підхід також може бути пов'язаний з аналізом території та заходами з охорони довкілля, він може зберегти та зміцнити